

APRENTATGE SERVEI: EDUCACIÓ PER A LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL

Martí Boneta i Carrera

Tècnic Docent del Departament d'Ensenyament -Generalitat de Catalunya-

RESUM

L'Aprentatge Servei és una proposta educativa que l'alumnat aplica el que ha après a l'aula al servei de la comunitat, i així transforma la realitat, i aprèn coses que no es poden trobar als llibres. Un proposta educativa realitzada conjuntament entre el centre educatiu, professorat i alumnat, i una entitat de l'entorn. És un treball cooperatiu des del primer moment, quan s'ha de redactar el projecte, quan es porta a terme i quan s'avalua. A Catalunya i a nivell internacional ja hi ha moltes experiències d'Aprentatge Servei en diferents àmbits.

Paraules clau:

Aprentatge, col·laboració, pràctica, societat

ABSTRACT

Service-learning is an educational proposal where students apply what they learn in the classroom at the service of community, and in this way transform the reality, and learn things that can not be found in books. An educational proposal made together with the school, teachers and students, and an entity in the environment. It is a collaborative work from the first moment, when the project is drawn up, when is carried out and when is evaluated. In Catalonia, and internationally, there are already many service learning experiences in different fields.

Key words:

Learning, cooperation, practice, society,

Vivim en un món ple de grans contradiccions i desigualtats, únic en la història de la humanitat. Mai la ciència i la tecnologia havien arribat en tants grans avanços: s'ha arribat a la lluna; les relacions s'han transformat en últims anys gràcies amb els grans avenços del transport o de les comunicacions, sigui internet o telefonia mòbil entre altres; es realitzen transplantaments d'òrgans humans vitals i s'està a punt de curar la gran malaltia del segle XX que és el càncer. Només per citar-ne alguns exemples que tenen una gran influència en totes les àrees de la vida. Però aquests grans canvis conviuen amb unes grans desigualtats socials, econòmics i polítics que fan que moltes persones no es puguin desenvolupar dignament: 800 milions de persones al món passen fam, al costat de 1.400 milions que tenen sobrepès. És una dada colpidora. I més tenint en compte que al planeta hi vivim 7 mil milions de persones i la nostra capacitat productiva podria alimentar-ne el doble. Ho diu la FAO, la Organització de les Nacions Unides per a l'Alimentació i l'Agricultura **[1]**. Sense comptar amb els greus problemes medioambientals que vivim, degut a l'acció de l'home. O els conflictes socials, que van apareixen tant per motius de gènere, raça o econòmics.

La pregunta que ens podem fer és, com podem educar als nostres infants i joves en aquest món? Podem des del sistema educatiu iniciar canvis per a que la societat es transformi? Tots els sistemes educatius tenen, entre altres, dos gran funcions: formar a l'alumnat en bons nivells acadèmics, però alhora que siguin altament compromesos amb la realitat, tant la més propera com la que pugui estar llunyana en l'espai. I aquestes dos funcions s'han de treballar conjuntament i el sistema educatiu ha de donar resposta a aquestes dues necessitats. Com es pot fer? En aquest context, L'informe de la UNESCO *L'educació amaga un gran tresor* del 1996

ja apuntava en les funcions que hauria de tenir l'educació del segle XXI: aprendre a conèixer, aprendre a fer i a pensar, aprendre a ser, aprendre a conviure i aprendre a comunicar-se. Per tant cal buscar propostes educatives que vagin cap aquesta orientació.

Josep Maria Vallès, en un interessant article **[2]** comenta que PISA avalua matèries com matemàtiques o física, però ignora els sabers humanístics necessaris per a exercir la ciutadania. En la prova, posen a l'alumnat quatre problemes pràctics, tres dels quals es plantegen a l'alumnat en un context de relació del jove amb una màquina. Cap cas sobre problemes de relació amb els seus companys o conciutadans. Així, plantejar com afrontar a un episodi d'assetjament escolar o com contribuir a una causa social, faria que des dels centres educatius també es treballessin aquests aspectes tant importants per la formació integral de les persones. I ell es pregunta si no seria imprescindible esbrinar si el sistema escolar els ajuda a afrontar aquestes situacions de manera adequada.

Aprendre pot ser molt més que llegir i estudiar: aprendre també és fer, és ajudar a transformar la realitat. Així ho creuen els defensors de l'Aprenentatge Servei, que promou la formació a través del treball solidari, i que guanya cada vegada més força als centres educatius. "Aprenentatge servei és aplicar el que s'aprèn a l'aula per fer una activitat solidària amb la comunitat", explica María Nieves Tapia, directora del Centre Llatinoamericà d'Aprenentatge i Servei Solidari (CLAYSS) **[3]**. Alguns exemples: "Quan el que vam aprendre en Llengua el fem servir per organitzar una biblioteca per al barri, o quan el que s'aprèn en Ciències serveix per participar d'un programa de repoblament".

Així el Centre Promotor d'Aprenentatge Servei aporta aquesta definició sobre l'Aprenentatge Servei **[4]**:

"L'aprenentatge servei és una proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulats en el qual els participants es formen tot treballant sobre necessitats reals de l'entorn amb l'objectiu de millorar-lo."

D'aquesta definició en podem treure els cinc components fonamentals que ha de tenir una proposta educativa que porti a terme l'Aprenentatge Servei:

1. Permet als estudiants aprendre i desenvolupar-se mitjançant la participació activa en un servei que es porta a terme en una comunitat i satisfà les seves necessitats. Aquestes han de ser reals. Quan organitzem una campanya de donació de sang, s'ha de presentar a l'alumnat que sense la donació desinteressada de les persones no es pot obtenir sang, i que es poden salvar vides a persones. Per tant la seva campanya ajudarà a incrementar la disposició de sang als centres hospitalaris.
2. Està coordinat amb un centre de primària, un centre de secundària, altres centres educatius, entitats o administracions públiques. És una acció col·lectiva entre centres educatius i entitats, en qual tots hi guanyen i milloren. No es pot dur a terme només a l'aula, cal sortir per fer el servei i cal que altres vinguin a formar a l'alumnat. Quan l'alumnat ha d'anar a un geriàtric a dur a terme un projecte d'intercanvi generacional, el personal del centre haurà d'entrar a l'aula a formar a l'alumnat de les característiques de

les persones grans o bé presentar als estudiants les dificultats de comunicació es poden trobar.

3. Ajuda a fomentar la responsabilitat cívica. Per estendre un concepte democràtic i participació de ciutadania i per fomentar la consideració d'infants i joves com a ciutadans de primera. Els joves es converteixen en protagonistes del canvi, no sols tenen drets com a membres de la societat sinó que també tenen deures envers ella.
4. Integra i millora el pla d'estudis. L'alumnat aplica el que ha après a l'aula al servei de la comunitat. Passen a ser reconeguts com a ciutadania activa i amb responsabilitats socials. El servei que l'alumnat ha de realitzar fa que hagin de preparar-se molt bé, això fa que es motivin envers l'estudi i augmentar els resultats acadèmics. Quan uns alumnes s'han d'anar a explicar contes a unes altres aules, fa que la preparació del conte tingui molt de sentit i sigui significatiu ja que si no ho fan bé els qui l'escoltaran no els seguiran.
5. Proporciona temps estructurat (abans, durant i després) per a que els estudiants reflexionin i es formin. El simple activisme no comporta aprenentatge, cal aquesta reflexió. També és important que es tingui en compte al final de l'experiència hi hagi un reconeixement formal a la feina feta per l'alumnat.

A més, l'Aprenentatge Servei es pot portar a terme en diferents àmbits: acompanyament a l'escolarització, ajuda pròxima a altres persones, intercanvi generacional, medi ambient, participació ciutadana, patrimoni cultural, projectes de solidaritat i cooperació i promoció de la salut [5]. Així, els serveis que els infants i joves poden realitzar dependrà de les necessitats i els objectius que es plantegin: sensibilitzar a la població; col·laborar en tasques logístiques; denunciar, defensar i reivindicar accions; compartir coneixements; ajudar persones vulnerables o captar recursos per una causa. Tant la varietat d'àmbits i de serveis fa que sigui una proposta molt oberta i adaptable a la realitat de l'entorn i les capacitats i edat de l'alumnat; l'Aprenentatge Servei es pot realitzar en qualsevol nivell educatiu o edat: Educació Infantil, Primària, Secundària obligatòria i postobligatòria, educació d'adults o estudis universitaris. Dins de les moltes possibilitats de participació que poden oferir els centres educatius, l'Aprenentatge Servei és una de les més complertes.

La intencionalitat i la complexitat dels projectes d'Aprenentatge Servei fa que sigui necessari un compromís de col·laboració dels diferents agents del territori. Aquest es converteix en la plataforma i el context d'aquesta pràctica educativa comunitària on, a partir de les aliances, es creen un seguit de xarxes de col·laboració en què cadascú aporta però també rep beneficis. Per tant, els agents territorials que poden intervenir en els projectes d'Aprenentatge Servei són:

- L'alumnat: són els màxims protagonistes del projecte, i per això s'ha de superar que tinguin un rol només com a receptors i superant propostes merament informatives [6]. Per això és una bona ocasió per a formar l'alumnat en la participació i en l'organització d'un projecte, essent aquest un aprenentatge pels joves. Aquests poden intervenir en les diferents fases del projecte, des de la detecció de les necessitats de l'entorn fins al disseny de propostes de millora. Evidentment, la

intensitat que pot adquirir aquest protagonisme ha d'adequar-se a la seva edat, maduresa, experiència i capacitats.

- Els centres educatius: són els que desenvolupen i organitzen els projectes. La continuïtat d'aquests en el temps farà que es vagin millorant i que siguin cada cop molt més transformadors. Així, l'Equip Directiu, ha de fomentar aquestes propostes i els ha de vincular al Projecte educatiu de centre, al marc curricular i s'ha d'incloure en el Pla anual de centre. També, és responsabilitat del Centre que les famílies tinguin el màxim d'informació. S'ha de deixar clar que realitzar un servei a la comunitat és una manera d'aprendre, una metodologia. Són mètodes i pràctiques que el centre ha escollit per la seva eficàcia per a treballar els continguts acadèmics i per desenvolupar la competència social i ciutadana. Un moment aconsellable per la informació del projecte és a la reunió d'inici de curs. Un cop finalitzat el projecte, el professorat i el mateix alumnat difon en un acte públic els resultats aconseguits i la valoració final.
- El professorat: han de tenir uns coneixements conceptuals i metodològics bàsics sobre Aprenentatge Servei. El seu coneixement de les característiques i necessitats de l'alumnat farà possible la capacitat d'elaboració de projectes viables. A més vincularan els projectes amb el currículum i la planificació pedagògica. Molts d'aquests projectes ha estat una bona ocasió per realitzar un treball transversal de diferents matèries, la qual cosa fa que es defugui del compartiment dels aprenentatges i aquests siguin molt més significatius per l'alumnat.
- Les entitats: són agents imprescindibles. Quan una entitat participa en un projecte d'Aprenentatge Servei reforça la idea de que l'educació és una responsabilitat de tots els actors socials, siguin o no educatius. Evidencia la dimensió educativa de la seva activitat. A l'igual que el professorat, les persones de les entitats han de tenir uns coneixements conceptuals i metodològics bàsics sobre Aprenentatge Servei. El seu coneixement de la realitat, aporten les necessitats reals de l'entorn en el projecte. Participen amb el centre educatiu en la formació a l'alumnat, tant sobre el servei ha realitzar, com dels aprenentatges curriculars necessaris per dur-lo a terme. A l'hora que l'alumnat realitza el servei, el posen en contacte amb models positius de persones compromeses, milloren el seu arrelament en el territori i promouen l'associacionisme i el voluntariat entre els joves.
- Els Serveis Educatius i l'Administració Local: el seu coneixement del territori fa que siguin un suport permanent als centres educatius, són una eina d'apropament entre el centre educatiu i les entitats de l'entorn. El seu lloc i els seus coneixements els atorga una capacitat dinamitzadora. Hospitalet de Llobregat, Sant Cugat o bé Mataró han creat plataformes organitzatives estables, amb l'objectiu de fomentar els intercanvis d'experiències i la formació continuada, ambdós fonamentals per la continuïtat dels projectes.

APRENTATGE SERVEI I MATÈRIES CURRICULARS

No estem parlant d'una nova matèria. El que es vol és buscar solucions a situacions que requereixen per part de l'alumnat la mobilització de coneixements adquirits, afavorint l'assimilació de nous aprenentatges per a la realització d'aquest projecte integrat. D'aquesta forma la relació entre Aprenentatge Servei i les matèries pot ser [7]:

1. Integrat a matèries de caràcter transversal que aborden problemes generals de la societat i el posicionament ètic: Educació per la Ciutadania, Educació Ètica, Filosofia, Religió...
2. Integrar aprenentatges de forma transversal en diferents matèries. Un Institut escriu una obra de teatre al voltant dels temes dels valors. Fan diferents representacions i demanen al públic diners que els donaran a una ONG local que treballa a Nicaragua per un projecte de desenvolupament. Aquí es mobilitzen diferents aprenentatges que es treballaran en diverses matèries: valors, a Educació per la Ciutadania; l'obra de teatre dins de llengua i Educació Física, ja que també fan alguns balls; Ciències Socials per conèixer la realitat de Nicaragua; i matemàtiques per calcular els diners que recullen i estudiar els possibles projectes a realitzar.
3. Treball per projectes: a partir d'un tema es reagrupen diferents matèries. Per exemple, un centre vol recuperar i millorar un espai que hi ha al voltant del riu que passa per la seva localitat. Netejaran el voltant del riu, plantant la vegetació més apropiada, socials; anàlisi de l'aigua i campanya de sensibilització a la població per a que les accions quotidianes de la casa no contaminin més al riu, a naturals; creació d'un circuit d'esbarjo i passeig per les persones i fer difusió a la població d'aquest nou espai recuperat on l'alumnat farà de guia, a llengua. Càlculs de la necessitat d'aigua per les plantes, a matemàtiques. Construcció de panells informatius, a plàstica i tecnologia.

La relació circular que s'estableix entre l'aprenentatge i el servei genera una nova realitat que intensifica els efectes de cada un per separat. L'aprenentatge millora el servei a la comunitat, perquè aquest guanya en qualitat, i el servei dóna sentit i funcionalitat a l'aprenentatge, perquè allò que s'aprèn es pot transferir a la realitat en forma d'acció. L'aprenentatge augmenta la qualitat del servei, li dóna més calat: afavoreix la reflexió sobre el que es fa i per què es fa. El servei ofereix un sentit a l'aprenentatge, el fa funcional, útil, a més de facilitar altres elements competencials, curriculars i organitzatius. Com s'ha dit, no és una nova matèria, s'aprofiten els aprenentatges curriculars d'una o de diverses d'elles per realitzar un servei per satisfer les necessitats de l'entorn. Quant uns alumnes ensenyen a l'ús del mòbil a persones grans, a la matèria de tecnologia han de decidir quines són les funcions dels mòbils més convenientes a treballar i a la de llengua a aprendre com comunicar-se correctament, per tal d'oferir un servei de qualitat. Alhora que el servei fa que el que han après els estudiants sigui funcional i que hagin d'aprendre a organitzar-se i augmentar la seva responsabilitat.

Notes.

[1] F.A.O. (2013). *El estado de la inseguridad alimentaria en el mundo 2013. Las múltiples dimensiones de la seguridad alimentaria*. Roma: Organización de las Naciones Unidas para la alimentación y la agricultura.

[2] VALLÈS, J.M. *¿Déficit democrático en los informes PISA?* Dins del diari EL PAIS, secció Catalunya, pàgina 2. 22 d'abril de 2014.

[3] TAPIA, Nieves (2005): *Aprendizaje y servicio solidario: en el sistema educativo y las organizaciones juveniles*. Buenos Aires: Ciudad Nueva.

[4] <http://www.aprenentatgeservei.org/index.php?cm=02>

[5] <http://www.aprenentatgeservei.org/index.php?cm=05>

[6] Rubio, Laura (2011) *Guia de butxaca de l'Aprenentatge Servei*. Barcelona: Centre Promotor d'Aprenentatge Servei.

[7] Mendia, Rafael (2012) *Aprendizaje y servicio solidario: un proyecto integrado de aprendizaje*. Bilbao: Zerbikas.

Referències Bibliogràfiques

BATLLE, Roser (2013). *El aprendizaje-servicio en España. El contagio de una revolución pedagógica necesaria*. Barcelona. Educar.

PUIG Josep Maria Rovira (2012): *Com fer l'APS en Centres Educatius?* Barcelona: Fundació Bofill.

MARTIN, Xus y otros autores (2006): *Experiències d'aprenentatge servei*. Barcelona.:Octaedro.

MENDIA, Rafael (2012): *Guia número 5: Aprendizaje y servicio solidario: un proyecto integrado de aprendizaje*. Bilbao: Zerbikas